

О. Орач (Комар)]. – К. : Український письменник, 1993. – 400 с.

13. Соловей Е. Трактат про епістолярний відбиток культури / Е. Соловей // Слово і час. – 2002. – № 4. – С. 79–80.

14. Степанов Н.Л. Дружеское письмо начала XIX века / Н.Л. Степанов // «Поэты и прозаики». – М., 1966. – 360 с.

15. Тодд У.М. Дружеское письмо как литературный жанр в пушкинскую эпоху / Тодд У.М. ; [пер. с англ. И.Ю. Куберский]. – СПб. : Гуманитарное агенство «Академический проект», 1994. – 207 с.

16. «...Щоб було слово і світло» : Листування Григора Тютюнника / [передмова, упоряд., приміт., підготовка текстів О.І. Неживого]. – Луганськ : Альма-матер, 2004. – 232 с.

Стаття надійшла до редакції 9 лютого 2015 року

УДК 821.161

Оксана Свириденко
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

ОПОЗИЦІЯ СЕЛО/МІСТО В ОРГАНІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ ПРОЗИ ЛЮКО ДАШВАР

У статті досліджується романістика Люко Дашвар. Розглядаються особливості урбаністичного аспекту у творчій письменниці. Художня колізія столиця-провінція, а також опозиція місто-село аналізуються з погляду текстуального втілення в романах соціальних міфологічних уявлень та стереотипів. У роботі утверджується думка про те, що в прозі Люко Дашвар міфічним центром України стає периферія – село та райцентр, які є носіями сакрального начала, спроможного впорядкувати Хаос, спричинений тотальною урбанізацією.

Ключові слова: урбаністична проза, опозиція місто-село (столиця-провінція).

В статье исследуется романистика Люко Дашвар. Изучаются особенности урбанистического аспекта в произведениях писательницы. Художественная коллизия столица-провинция, а также оппозиция город-село анализируются как один из вариантов воплощения в романах социальных мифологических воззрений и стереотипов. Автор статьи утверждает, что в художественных произведениях Люко Дашвар мифическим центром Украины становится периферия – село и райцентр. Эти образы символизируют то сакральное начало, которому под силу упорядочить Хаос, порожденный тотальной урбанизацией.

Ключевые слова: урбанистическая проза, оппозиция город-село (столица-провинция).

The article deals with the novels by Luco Dashvar. The peculiarities of urban aspect in the novels of the writer are investigated. The art collision the capital-the province, and also the opposition town-village are analyzing from the point of view of text incarnation in the novels of social and mythological imaginations and stereotypes. The paper confirms the idea that in Luco Dashvar's prose the mythical center of Ukraine is the periphery, a village and a town, which are the carriers of a sacred principle that is capable to arrange Chaos caused by total urbanization.

Key words: urbanistic prose, opposition town-village (capital-province).

Феномен міста наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. знайшов належне висвітлення як у літературно-критичній, так і в літературно-художній думці. Серед етапних студій, у яких тлумачилося поняття міського тексту, варто назвати монографію «Образ міста» К. Лінча (1982), «Заметки по реконструкции текстов. Текст города-девы и города-блудницы в мифологическом аспекте» В. Топорова (1983), дослідження Ю. Лотмана «Символика Петербурга и проблемы семиотики города» (1992). Уже на початку ХХІ століття українська літературно-критична думка з проблем урбаністики збагатилася дослідженнями В. Агеєвої, С. Павличко, М. Тарнавського, А. Білої. Окремим етапом у студіюванні літературно-художньої урбаністики стали праці В. Фоменко. Провідна тенденція розвідок згаданих авторів-науковців – увага до художніх текстів ХІХ–ХХ століття, тоді як літературна урбаністика початку

XXI століття, представлена, зокрема, й масовою літературою, залишається здебільшого поза увагою дослідників.

У сучасній соціально зорієнтованій прозі та масовій літературі опозиція *місто-село* актуалізується доволі часто. Для прикладу можна взяти вже самі назви поетичних та прозових книжок: «Місто барв» В. Левицького, «Місто в моєму тілі» Б.-О. Горобчука, «Містерія» К. Калитко. Тут таки слід згадати і про романи Люко Дашвар «Село не люди», «РАЙ. Центр», які й стануть об'єктом пропонованого дослідження. Мета статті – виявити специфіку функціонування опозиції *місто-село (столиця-провінція)* у цих творах.

Роман «Село не люди» розпочинається з розлогої, міфопоетичної за своєю природою картини українського села. У читача виникає враження, що перед ним колишній, втрачений рай. Окреслюючи локус Шанівки, Люко Дашвар влітає у текст роману казковий мотив про три дороги. Проте ці дороги відкривають зовсім не казкові горизонти села: «За Шанівкою – три ґрунтові дороги. Після дощу всі три – *суцільне болото*. Однією підеш – за п'ять мотив кілометрів потрапиш до сусідньої Килимівки зі школою, куди шанівські діти бігають, та *облізлим клубом, де дядько Степан вечорами п'є горілку з мужиками*» (*тут і далі курсив наш. – О.С.*) [1, с. 2]. Такі ж непривабливі картини відкриває і друга дорога: «Друга дорога веде до розваленної ферми, де колись ... три тисячі корів ревли, їли комбікорм, доїлися та давали роботу тоді ще великій Шанівці» [1, с. 2]. Описуючи «світоустрій» Шанівки, авторка змальовує образ тієї сільської реліквії, довкола якої згодом відбуватиметься чимало подій: «Третя дорога незабаром уже стежинкою стане. Ніхто із шанівців не розуміє, хто й навіщо проклав свого часу цю колію *до кургану, що височіє біля села*» [1, с. 2]. У міфологічній свідомості гора традиційно пов'язувалася з деревом життя і вважалася світовою віссю. Психологічне ж коріння культу гори пов'язане з уявленнями про її близькість до неба, до вищих сил. Тож курган стає тим містичним місцем, де головна героїня відчуває повну гармонію: «Курган для того, аби ... до неба ближче. І весь світ роздивлятися» [1, с. 19].

Село у повісті змальовується контрастно. Люко Дашвар вдається до використання образу ідеального часу. Цей образ відтворюється міфологічною за структурою, фольклорно-ідеальною за змістом фразою «Було колись»: «Господи, а якою ж великою була Шанівка... Так і є. Шагреневе зменшення Шанівки з кургану добре видно. *Життя тліє на єдиній кривенькій вулиці Імені Леніна: до неї з двох боків притулилися півтора десятка домів, Тамарчин кіоск, постамент, на якому колись гіпсова колгоспниця з гострим серпом стояла в позі ніндзя*» [1, с. 2].

Люко Дашвар не ідеалізує село. Письменниця у натуралістичній манері відтворює найдрібніші деталі сільського буття, нерідко шокуючи читача. При цьому авторка, дотримуючись об'єктивної манери письма, не нав'язує читачеві свого бачення зображуваного. Вона характеризує село «за героєм», використовуючи промовисті портретні деталі й замінюючи зображення показом. Так, «загрубілі від важкого» руки Романа формують у читача уявлення про село, де тяжка, виснажлива праця стає умовою виживання взагалі. Безробіття, праця за копійки чи за олію, яку потім можна виміняти на щось із «ширнепотребу», – усе це фізично й морально виснажує селян. Привертає увагу назва села, яку з іронією авторка словесно обіграє так: «Яка шана селу, така і Шанівка!» [1, с. 39].

Цікаво, що навіть пейзажі у творі позначені своєрідним соціальним акцентом: ніч така ж глуха, як і стара баба Килина. Люко Дашвар персоніфікує природу, але не опоетизовує її, а, здавалося б, робить її образ буденним, прозаїчним. Такі настроєво-прозаїчні пейзажі налаштовують на подібні настрої і читача.

Оригінально використовує Люко Дашвар і феномен інтертекстуальності. Так, описуючи історію села, авторка натякає на його «шагреневе зменшення». «Відсилаючи» читача до художніх текстів Оноре де Бальзака, вона змушує замислитися над причинами занедбання українського села, яке, ніби шматок шагрені, фантастично «зменшилося» і «здрібнилося», втративши свої колишні масштаби та позиції.

Авторський погляд на село прихований і у «відсиланні» читача до художніх текстів Лесі Українки. «Лісовою піснею» Льонька іронічно називає один із трудових днів. «Лісова пісня» – це й назва чоловічого одеколону, яким користується той же Льонька. «Лісова пісня» – це й евфемізм, який використовує Катерина, м'яко пояснюючи Роману походження малоприсмного аромату: «У мене п'ятка в «Лісовій пісні!»» [1, с. 15].

Таким село бачать молоді вчені з Києва, які їдуть у глуху провінцію, щоб знайти *«справжню Україну. Щоб усе по-справжньому»*. Але тут, на селі, вони бачать, як їм здається, «брутальну дійсність».

Ідейний зміст повісті «Село не люди» неоднозначний. З одного боку, Люко Дашвар вустами одного з героїв говорить про те, що село – це не скупчення людей, це – традиції, це скарбниця нації, це продовження природного способу життя на протигагу звихнутій урбанізації. Село повертає розуміння істинних людських цінностей. Село повертає радість простого. З іншого ж боку, авторка з гіркотою констатує, що село (з огляду на його жалюгідне становище) – це вже, мабуть, давно не люди для тих, хто за буття села відповідає.

Бажання героїв «улитися» в село остаточно відпадає, коли вони ближче стикаються з «благами» сільської цивілізації. Чим більше герої-кияни пізнають село, тим більше розуміють, що це – світ чужий і незрозумілий для них. Це – кам'яний вік і територія без законів.

На закиди столичних гостей Льонька відповідає досить гідно. У його промову авторка вплітає уламки міфів про світове дерево, яке у творі символізує дерево буття українства: «Бачите? Гарно цвіте! Листя – і зелене, і червоне. Гілки різні – і прямі, і криві, і малі, і грубі. Оце ви і є. Культура ваша. А якою їй бути – тільки коріння знає. Оце саме, що у землі, у багнуці, без повітря, без кольорів. У чорному поті. Знай трудиться, аби гілки з листям на світ витріщалися!» [1, с. 70]. Таким чином, українське село у трактуванні Льоньки представляє ті основи української суспільності, на яких тримається весь український світ. Подібні міркування вражають «вчених» зі столиці. Їх дивує рівень освіченості «неосвіченого» Льоньки.

Герої усвідомлюють абсурдність національного світоустрою: «Зв'язок порушився. Я не відчуваю зв'язку між листям і корінням, а він же повинен бути. Повинен, інакше не буде дерева! ... Ми ідемо з села перелякані, здивовані... Наче у джунглях Амазонки побували. Ні, якби там, то все було б зрозуміло. Але ми до свого коріння притулилися – і... біжимо. Біжимо геть, як від чуми! Ні – як від НЛЮ! Усе тут нам чуже й незрозуміле. Усе! Не тільки відсутність туалету в будинках, не тільки болото на дорогах, хати й ферми покинуті, паркани повалені... Роздуми і вчинки – чужі! Ми вже не розуміємо їх. Оце страшно! ... Зі звичайного дерева ми перетворимося на... ананас. ...*Без коріння – і не живе, і не всихає. Чубчик із листя іржавий їжачить ...*» [1, с. 70]. Тож у підтексті твору Люко Дашвар натякає і гротесково увиразнює думку про те, що з вимиранням села від природної національної України не залишиться нічого. Герої-кияни приходять до страшних висновків, висновків про те, що це вже не земля, не коріння. Осмислюючи національну сучасність, вони раптом усвідомлюють, що це початок географії без історії, початок дикого поля, а селяни – як останні з могікан: «Помруть – і ніхто вже не прийде на їхнє місце ... Тоді й листю гаплик» [1, с. 71].

Герої-кияни – типові українці, які сповідують принцип «Моя хата скраю». Вони не йтимуть в ім'я ідеї проти течії: «Ми ... Два дурні листочки ... Ньявкнемо – а на нас гора листя! Засипле! До землі притисне. І будемо гнити, братику... Будемо гнити...» [1, с. 71]. І хоча герої бояться можливого «загнивання», насправді ці процеси, як показує Люко Дашвар у наступних розділах твору, уже давно зачепили вищі прошарки урбанізованого соціуму.

Утікаючи з «дикого» села, Катерина потрапляє в таке ж «дике» місто, де на неї «полює» вже не село, а професор-збоченець Богдан Крупка. У висловлюваннях професора чітко простежується різко негативне ставлення до українського села: «... Эта девочка – предательница! Она – яркий пример деградации и растления села. Эти сволочи спиваются и едут в город. Я этого не переживу!» [1, с. 104]. Так говорить

український професор, чий національні інтереси стосувалися виключно вирощування ківі й виховання мопсів. Вирощування манго у Вінницькій області професор вважає епохальним проектом, який врятує Україну від злиднів. За високою патетикою висловлювань Богдана Крупки стоять пустопорожні, абсурдні ідеї, що й справді, як зауважує син професора, спроможні прислужитися розвитку якоїсь Манголії, а не України й українського села. Професор не випадково розмовляє російською. Місто чуже селу не лише на соціальному рівні, але й на мовному.

Катерина прагне не затримуватися у столиці, де все їй чуже. Це був чужий, незрозумілий для неї світ. Шлях Катерини в Шанівку був не з простих. Авторка ніби навмисне проводить героїню закутками київського «дна», показує деморалізацію міського населення.

У романі «РАЙ. Центр» дія розгортається в українській столиці. Сюди, до Києва, приїздять молоді люди – Макар, Гоцик та Люба. Вони, студенти столичних вузів, прагнуть завоювати столицю.

Образ Києва складається численних архітектурних пейзажів, витриманих у натуралістичному ключі. Наприклад: «Київський Поділ ще багатий на *щурячі кутки*. Поряд із пафосними новобудовами – стара та давня архітектурна розкіш. По ранжиру. Якій пощастило потрапити до списку пам'яток, тій – реставрація. А іншим... *На підфарбований фасад глянеш – чисто стара повія на заробіток налаштувалася*. А як затягне в арку-горлянку та викине у внутрішньому дворіку – то отут вам і справжній старий Поділ» [2, с. 23].

Авторка проводить паралелі поміж Києвом давнім і сучасним. При цьому вона вказує не стільки на позитивні зрушення в національному бутті, скільки на втрати. Давній Київ – свого роду християнський рай, «ідеальний космос», від якого до XXI століття залишилося мало що. Київ початку XXI століття більше нагадує якийсь штучно створений бутафорський рай: «У червні дві тисячі восьмого фестиваль феєрверків пригнав до Дніпра в районі Подолу тисячі киян... Феєрверки так потужно розмальовували небо, що зірки не

втрималися – поховалися... Наступної ночі біля Дніпра – уже й тихо, уже й пластикові пляшки річка віднесла вниз за течією, а зірки так і не оговталися. Щезли. І міст пішохідний – диво! – вилізаний. Чекає чергової забави» [2, с. 6].

Наступним, що побачить цей міст, буде самогубство молодої Люби, яка стає жертвою Києва. Здавалося б, авторка простежує кожен нюанс душевних порухів героїні. Проте логіка останнього вчинку Люби прочитується лише з наступних сторінок, на яких Люко Дашвар описує історію перебування героїні в столиці: *«Життя радувало. Розрізнені плани, як иматки смальти, складалися в один великий оптимістичний вітраж. Вона у Києві»* [2, с. 47]. Люба впевнена, що *«столиця не скурвить»* її: *«Я до Києва їхала, у вагоні всю ніч не спала, сама собі поклялася: що не по мені – то не для мене»* [2, с. 54].

Люба, яка гостро відчуває свою самотність у галасливій столиці, вперше «відкривається» перед читачем лише в «березовій сповідальні», до якої потрапляє після смерті. Вона називає Київ оманю. Столиця, на думку Люби, не дає людині відчуття гармонії, змушує людину забути про себе, «перефарбуватися», відступити від себе. Столиця, на думку Люби, штовхає людину до прірви. Так стається і з Любою, яка боїться мати вигляд провінційної дурепи, а тому «перефарбовується» під вимоги столиці, а зрештою не витримує і накладає на себе руки. Звертаючись до образу міста, Люко Дашвар порушує у творі ряд проблем екзистенційного характеру. Героїня, міркуючи про життя, приходиться до сумних висновків: *«Що за диво – життя. Сама серед людей – нема спасіння. Сама серед природи – вічний рай»*. Тож у творі звучить мотив відчуження людини в урбанізованому соціумі, мотив самотності і страждання серед людей, які у великому місті, де панує абсурд, чужі одне одному.

У зображенні Люко Дашвар Київ втрачає статус вічного світового міста, тобто свою роль в історії та культурі: *«Нема чого більше до Києва пхатися. Нема столиці. Тільки й того, що електрику задурно всю ніч палять. І гівна там... як на нашій свинофермі у кращі часи»* [2, с. 194]. Знижувальні

просторіччя, які нерідко трапляється у текстах Люко Дашвар, вказують авторське ставлення до зображуваних реалій.

У романах Люко Дашвар столиця перестає співвідноситися з Центром Світу, перестає бути вмістилищем Вищого порядку. Ці функції перебирає на себе периферія. Авторка демонструє той факт, що Рай в Україні зміщується від центру до провінції. Вдаючись до улюбленого прийому, тобто використовуючи гру слів, вона констатує, що рай – у райських центрах, де люд ще не гнилий. І Свирия, і Микишка основний акцент ставлять саме на райцентри: на Чигирин (тобто на «козацьку столицю»), на Батурин, на Котельву, на Ніжин і Глухів. Тут, по райцентрах, на думку героїв-козаків, «Україна поховалася! По райських центрах, де слава гула» [2, с. 204]. Те, що столиця у сучасних романах часто відходить на задній план, Я.Поліщук пояснює нівеляцією іміджу Києва «через бездарну політику української влади, яка спричинилася до падіння авторитету цього міста» [3, с. 128]. Герої приходять до висновку, що «у тих райцентрах чистим душам не дуже радісно», що «у людей очі втомлені ... Кажуть, столиця їх не чує» [2, с. 232].

Таким чином, у прозі Люко Дашвар міфічним центром України стає периферія – село та райцентр, які є носіями сакрального начала, спроможного впорядкувати Хаос, спричинений тотальною урбанізацією.

Література

1. Дашвар Люко. Село не люди : [роман] / Люко Дашвар. – Х. : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – 252 с.
2. Дашвар Люко. РАЙ. Центр : [роман] / Люко Дашвар. – Х. : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2009. – 270 с.
3. Поліщук Я. Із дискурсів і дискусій : [нариси] / Ярослав Поліщук. – К. : Акта, 2008. – 286 с.

*Статтю рекомендовано до друку
доктором філологічних наук, професором,
завідувачем кафедри української і*

зарубіжної літератури та
методики навчання ім. Михайла Максимовича
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»
Мазохою Г.С.

Стаття надійшла до редакції 30 січня 2015 року

УДК 821.161.2.09

Ольга Турчин
(м. Березани, Тернопільська обл., Україна)

**ЕТНОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ПРОЧИТАННЯ
БАРОКОВИХ ТЕКСТІВ КНИГИ
ДАНИЛА БРАТКОВСЬКОГО
«СВІТ, ПО ЧАСТИНАХ РОЗГЛЯНУТИЙ»**

У статті проаналізовано вплив політичних та культурних обставин життя Волині другої пол. XVII ст. та особистого досвіду поета – захисника православ'я та лідера військово-політичної боротьби на втілення європейських барокових мотивів, тем та ідей у книзі Д. Братковського «Світ, по частинах розглянутий». Висвітлено роль алегоричних образів Міха й Хмелю у сатиричному зображенні морального занепаду Речі Посполитої, вад і недоліків політичного й суспільного укладу держави та специфіку реалізації етнокультурних факторів у структурі текстів барокових епіграм.

Ключові слова: Волинська земля, Річ Посполита, православний шляхтич, помежів'я культур, епіграма, алегоричні образи.

В статтє проанализированы влияния политических и культурных условий жизни Волини второй пол. XVII в. и личного опыта поэта – защитника православия и лидера военно-политической борьбы на реализацию европейских барочных мотивов, тем и идей в книге Д. Братковского «Мир, по частям рассмотрен». Освещена роль аллегорических образов Калиты и Хмеля в сатирическом изображении морального упадка Речи Посполитой, пороков и недостатков политического и общественного строя государства